

Pamela Klityńska

(Uniwersytet Wrocławski)

Myśl Konfucjusza

ABSTRACT

Confucius thought

The purpose of this article is to discuss issues related to the doctrine of the Confucianism. In particular, the analysis has been subjected to such aspects of the doctrine of Confucius as the system of functioning of the family and the state, dao – which is the way proposed by Confucius, it is the path that we should follow. Furthermore, the last aspect is Confucius's views on the military action. Feature which has also been discussed is the proposition given by the philosopher as a remedy for the problems of the society. The work is an attempt to show the timelessness statements contained in the thought of the Confucianism and its flexibility in the adoption.

Słowa kluczowe: Konfucjusz, konfucjanizm, filozofia, Chiny

Wprowadzenie w konfucjanizm

Mimo, iż w kilkunastu ostatnich latach można zaobserwować intensywniejszy wzrost zainteresowania Zachodu Dalekim Wschodem, „Myśl Konfucjusza” jest zagadnieniem często Poruszonym, aczkolwiek nie do końca zgłębnionym. Konfucjanizm jest systemem filozoficzno – religijnym, który został zapoczątkowany przez Konfucjusza w V w. p.n.e. w Chinach¹. Następnie, jego nauki były przekazywane przez kolejne pokolenia uczniów, co doprowadziło do tego, iż aktualnie konfucjanizm jest najtrwalszą doktryną na świecie o najbardziej imponującym dorobku kulturowym. W największym stopniu przyczyniała się do tego

¹X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, Kraków 2009 r., s. 1.

działalność dwóch najwybitniejszych kontynuatorów myśli Konfucjusza – Mencjusza² oraz Xunzi³. Nurt filozoficzno - religijny, kształtowany przez ponad dwa tysiące lat, obecnie integralną częścią mentalności każdego Chińczyka⁴.

Konfucjusz żył w latach 552/551 – 579 p.n.e., czyli w okresie Epoki Walczących Królestw - zajadłych walk polityczno-społecznych⁵. Historia życia Mistrza przetrwała wieki, sam życiorys opiewa w najróżniejsze legendy spowodowane wielkością oraz popularnością Konfucjusza, ale jego myśli i teorie znajdują odzwierciedlenie we współczesnym świecie w prawie nienaruszonej formie⁶.

Podstawowe założenia myśli Konfucjusza

Najwybitniejsi badacze Konfucjusza podkreślali, że u podstawy jego doktryny leżała rodzina, która stanowiła bazę w strukturze idealnego państwa. Zgodnie z konfucjańskim ideałem, rodzina miała być duża i wielopokoleniowa⁷. Powinna była składać się z rodziców, synów wraz ze swymi żonami i dziećmi lub kawalerów oraz niezamężnych córek⁸. Klan rodzinny był dla filozofa, obok wspólnoty, jednym z dwóch priorytetów, toteż w tym aspekcie filozofię konfucjańską można określić mianem filozofii rodziny chińskiej⁹. A zatem człowiek jako istota społeczna, był możliwy do zdefiniowania tylko w kontekście społecznym, albowiem jednostka ze społeczeństwem tworzyła pewną całość opartą na wzajemnej ingerencji. Pojedyncza osoba nie miała swojej autonomiczności, ponieważ była jednostką przynależną do

²Uczeń Konfucjusza. Był uważany za 'drugiego mistrza' konfucjanizmu. Bez niego doktryna nie stałaby się dominującą w kulturze chińskiej. Żył w latach 372 – 289 p.n.e., pochodził ze szlacheckiego rodu. Mengzi uzupełnił doktrynę Kongzi o metafizyczny wymiar. Stworzył własne dzieło „Mengzi”, które w późniejszych latach włączono do Czteroksięgu. Elaborat składał się z siedmiu obszernych ksiąg, a każda z nich była podzielona na dwie części. Podobnie jak „Dialogi Konfucjańskie”, dzieło Mencjusza to zbiór dysput z uczniami, władcami oraz oponentami. Mencjusz urodził się w państwie Zou. Czytając jego życiorys można zauważyć wiele podobieństw do życia Konfucjusza. Por.: X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, Kraków 2009 r., s. 4

³Uczeń Konfucjusza. Urodził się w państwie Zhao. Żył w latach 320 – 230 p.n.e. (inne źródło podaje, że były to lata 298 – 238 p.n.e.³). W wieku pięćdziesięciu lat udał się na dwór cesarski do państwa Qiu, gdzie został uznany za najznakomitszego uczonego. Z powodu zawitych intryg, opuścił dwór i udał się do innej prowincji, gdzie został sędzią w mieście Lanjing. Jednak po zamachu na lokalnego władcę, był zmuszony ponownie zmienić miejsce zamieszkania. Nie wiadomo dokładnie gdzie żył. Prowadził własną szkołę. Xunzi był autorem dzieła zatytułowanego „Mistrz Xun”. Składa się z trzydziestu dwóch rozdziałów i brak w nim dialogów. Por.: http://www.religie.malutki.pl/religie_konfucjanizm_1.html dostęp: 16.03.2015 r.

⁴D. A. Jarema, *Wpływ konfucjanizmu na system społeczny i polityczny w Chinach*, Wrocław 2012 r., s.46.

⁵Por.: M. Kania, *Wpływ konfucjanizmu na kształtowanie się systemu prawa w Chinach*, Wrocław 2012 r., s. 184.

⁶Przykładem takiego przekłamania może być opowieść, która głosi, iż narodziny Konfucjusza zostały poprzedzone ukazaniem jednorożca, który w trzymał w zębach wygrawerowaną tabliczkę z napisem: „Dziecko czyste jak kryształ narodzi się, by zapewnić ciągłość upadającej dynastii Czou, by zostać królem bez królestwa”. Por.: *Konfucjusz, Dialogi*, Warszawa 2008 r., ss. 5 – 13.

⁷K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa 2009 r., s. 80.

⁸Por.: J. Pimpaneau, przekład: I. Kałużyńska *Chiny. Kultura i tradycja*, Warszawa 2001 r., s. 262.

⁹Por.: T. Żbikowski, *Konfucjusz*, Warszawa 1960 r., s. 145.

określonej grupy. W konfucjańskiej tradycji, człowieka od innej ziemskiej istoty odróżniało posiadanie poczucia sprawiedliwości (*yi*¹⁰), które pomagało w budowaniu najcenniejszej wartości - *ren*¹¹ (humanitarność)¹².

Tradycyjna chińska rodzina miała składać się z głowy rodu oraz hierarchicznie podporządkowanych mu reszty członków rodziny. Taka 'komórka' była idealnym wzorem dla stosunków hierarchicznych. Mąż, a tym samym ojciec, miał władzę absolutną, jednakże w swych działaniach zawsze powinien był kierować się cnotą. Musiał również posiadać największą wiedzę o Niebiańskim Porządku¹³, który dotyczył rodziny. Pozostali krewni byli zobowiązani, aby podporządkować się woli ojca, nawet jeśli uznali jego postępowanie, czy interpretację woli Nieba¹⁴ za niewłaściwą¹⁵. Konfucjusz uważał, że brak posłuszeństwa

¹⁰ *Yi* (義) to powinność i słuszość, która była łączona się z wszelkimi moralnymi obowiązkami, które spoczywały na człowieku. Ważnym elementem tych zobowiązań było to, iż człowiek musiał przyjąć je na siebie dobrowolnie. Słuszość nie polegała na postępowaniu zgodnie z prawem stanowionym, lecz na sumiennym wypełnianiu swoich obowiązków związanych z pełnioną rolą społeczną. Por.: http://www.religie.malutki.pl/religie_konfucjanizm_1.html dostęp: 16.03.2015 r.

¹¹ *Ren* (仁), tłumaczone jako humanitarność, miłosierdzie, miłość. Wywodziło się z założenia, że człowiek z natury jest dobry, lecz dysponuje wolną wolą, nie mogło więc być nadane przez byt ponadnaturalny. Por.: <http://www.chiny.pl/wpis-wuchang> dostęp: 10.03.2015 r.

¹² Por.: A. I. Wójcik, *Nauka dla wszystkich. Konfucjusz*, Kraków 1995 r., s. 52 – 53.

¹³ Niebiański Spokój/Niebiański Porządek to propozycja, jaką Niebo kierowało do społeczeństwa, aby świat żył w pokoju i harmonii ze wszystkimi istotami. Stanowiło to utopijny plan. Jednak odróżniając tę teorię od koncepcji chrześcijańskiego Boga, Niebo nie miało tutaj mocy stwórczej. Wszystko zależało od ludzi obecnie żyjących na ziemi. By byli dobrzy i etyczni, powinni byli zrealizować plan przedstawiony przez Niebo. Analogicznie patrząc, społeczeństwo postępujące niewłaściwie, źle, oddala się od osiągnięcia niebiańskiego spokoju. Sam Konfucjusz mawiał, że „kto przeciw Niebiosom występuje, temu nie pomogą do duchów opiekuńczych modły”. Swoją naukę oparł na dwóch tezach, mających prowadzić do rozpoznania planu Nieba. Pierwsza mówiła o tym, że dobroci można się nauczyć, a druga, że harmonia może zostać osiągnięta przez społeczeństwo wyłącznie poprzez wiedzę. Konfucjusz twierdził, iż człowiek mógł rozpoznać plan Nieba, który pomagał w osiągnięciu Niebiańskiego Spokoju, przez zgłębianie wiedzy. Aby ją osiągnąć należało żyć według doktryny Złotego Środka, która mówiła, iż człowiek powinien być zrównoważony, a jego życie zharmonizowane. Istotne było studiowanie przeszłości, ponieważ jak głosił filozof, Niebiański Spokój został już osiągnięty. Mistrz Kong mówił, iż on sam niczego nowego nie stworzył, a swoje teorie opierał na wiedzy, którą zdobył analizując przeszłe czasy. Kolejnym aspektem było to, że aby spełnić Niebiański Spokój należało spełniać swoją rolę w społeczeństwie. Każdy człowiek powinien znać swoje miejsce w hierarchii, zgodnie z którą na czele państwa stał władca, który posiadał władzę absolutną. Konfucjanizm zakładał, iż relacje międzyludzkie były możliwe tylko w stosunku zwierzchnictwa, poddańczości oraz równości i wszystkie z nich znajdowały swe zastosowanie w na pięciu związkach zależności i wzajemnych zobowiązaniach, czyli powinności: 1. Poddanego wobec pana 2. Syna wobec ojca 3. Żony wobec męża (dodatkowo żona, czy też w szerszym znaczeniu kobieta, była zobowiązana do przestrzegania dodatkowych reguł, a mianowicie przed ślubem powinna była być podporządkowana ojcu, po zamążpójściu swojemu mężowi, a w razie śmierci małżonka była związana powinnością wobec najstarszego syna) 4. Młodszego brata wobec starszego 5. Przyjaciół wobec siebie nawzajem. Były to tzw. Pięć Powinności konfucjańskich. Por.: *Konfucjusz, Dialogi*, dz. cyt., s. 7 – 25.

¹⁴ Niebo to pierwsze i najważniejsze pojęcie doktryny konfucjańskiej. Należało je rozumieć wielopoziomowo. Mimo że nie zostało ono dokładnie zdefiniowane, to na pewno wywodziło się ze starych wierzeń chińskich i choć miało ogromne znaczenie dla całej doktryny, to nie do końca ustalono, czym było. Niebo to bezosobowy twór powstały ze wszystkich ludzi godnych, którzy odeszli już z tego świata. Przodkowie każdego pokolenia, jako jeden byt absolutny, kierowali losami tego świata. Niebo miało dawać gwarancję harmonii między tym co metafizyczne, a tym co fizyczne. Konfucjaniści wierzyli, że każda dynastia do swojego panowania potrzebuje mandatu od Nieba, bo to ono posiadało zdolność predeterminowania biegu świata. Było ucieleśnieniem i

wobec osoby hierarchicznie wyższej, był większym przeciwstawianiem się Niebu, niż niewłaściwe zrozumienie jego woli. Człowiek zawsze miał się podporządkowywać autorytetowi. Głowa rodziny, dzięki posiadanej wiedzy oraz cnocie (*de*¹⁶), miała dbać, by klan rozwijał się w harmonii, z poszanowaniem zasady humanitaryzmu. Rodzina, która tego nie przestrzegała, prędzej, czy później się rozpadała¹⁷.

Cały system etyki konfucjańskiej obracał się wokół związków rodzinnych, zwłaszcza relacji męża i żony, rodziców oraz dzieci, a także starszych braci z młodszymi. Konfucjusz propagował szczere i sumienne wypełnianie obowiązków wobec siebie. Uznał „prawidłową rodzinę” za remedium na wszelkie konflikty społeczne¹⁸.

Konfucjusz większość winy za niepowodzenia i konflikty rodzinne zrzucił na potomstwo – głównie na brak szacunku dzieci wobec starszych. W przypadku kłótni, zstępni powinni byli okazać szacunek i usłużność oraz dążyć do zgody poprzez samokrytykę i przeprosiny. *Xiao*, to cnota oraz podstawowa więź spajająca rodzinę¹⁹. *Xiao* polegało na bezwzględnym posłuszeństwie syna wobec ojca. Niekiedy dochodziło do skrajnej interpretacji tej części doktryny Konfucjusza, że wartość życia syna objawiała się w jego

źródłem zasad moralnych. Niebo było w konfucjanizmie źródłem duchowości. Powszechnie wierzyło się, że cała doktryna była kierowana i przestrzegana zgodnie z prawami Nieba i Ziemi. Komentatorzy Księgi Przemian twierdzili, iż starożytni mędrcy spoglądali na Niebo, aby przyglądać się jego prawidłowościom, oraz patrzyli w dół by poznać Porządek Ziemi. Uznaje się, że dzięki temu poznali zataczający krąg życia i śmierci oraz odgadli wiele przyczyn niezrozumiałych wcześniej zdarzeń. Konfucjusz w swoich rozważaniach stronił od teorii związanych z bogiem i religijnością, dlatego powiązanie pojęcia Niebo z naszymi skojarzeniami dotyczącymi Boga w religii chrześcijańskiej jest nie do końca poprawne. Termin ten przysporzył trudności wielu osobom, które próbowały go zinterpretować. Por.: *Konfucjusz, Dialogi*, dz. cyt., s. 17 – 21.

¹⁵M. Tworuszka, *Religie Świata. Inne Religie.*, Angora, 2009 r., s. 42 – 47.

¹⁶*De*, w doktrynie konfucjańskiej była często tłumaczona jako cnota, wartość moralna, w rzeczywistości nie była, jakby się mogło wydawać, cechą charakteru, lecz konkretnym czynem, osiągniętym celem, objawiający się zewnętrznym działaniem. Konfucjusz, w swoim rozważaniu bardzo często nie zastanawiał się nad definicją pewnych zjawisk, lecz nad tym jak daną rzecz osiągnąć. I tak, cnotę można było nabyć w praktyce, ponieważ nie była cechą, z którą człowiek się rodzi. Nie wystarczyła znajomość pism, cnota musiała narodzić się w sercu każdego człowieka, bo przecież nie będzie wystarczające, aby przeczytać o odwadze w książce, by stać się odważnym. *De* zależy od poziomu rozwoju duchowego jednostki, był to wzorzec do naśladowania, którego nie dało się osiągnąć ucząc się z podręcznika. Należało się w niej wyćwiczyć przez bycie szczerym, humanitarnym i wiernym. Konfucjusz dopatrywał się upadku cnót w ówczesnym społeczeństwie. Twierdził, iż ludzie nie żyli zgodnie z nazwami, co wprowadzałoby Porządek. Jako remedium zaproponował metodę *Zhenming*, tzw. rektyfikację nazw. Zdaniem filozofa, rzeczy realne oraz odpowiadające im nazwy były stosowane nieumiejętnie, zaczęły ulegać zmianie, co miało destrukcyjny wpływ na ludzi. Opisował proces stopniowej utraty autorytetów przez cesarzy oraz upadek hierarchicznej władzy. Konfucjusz uważał, że rektyfikacja nazw doprowadzi do poprawy sytuacji oraz że słowa i czyny ogółem będą ze sobą zgodne. Twierdził, że jeżeli nazwy nie są poprawne, to słowa nie mogą odpowiadać prawdzie, a wtedy obowiązki nie są należycie wypełniane. Przy zaniedbaniu obowiązków, obyczaje i muzyka nie mogły się prawidłowo rozwijać, a to skutkowało tym, iż kary i grzywny nie były sprawiedliwe, a gdy tak się działo, to człowiek nie miał dla siebie pewnego schronienia. Konfucjusz podkreślał, że w słowach człowieka szlachetnego nie ma nic, co by miało małą wagę. Chciał, aby naprawianie nazw doprowadziło do tego, aby władca był władcą, minister ministrem, ojciec ojcem, a syn synem. Por.: X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, dz. cyt., s. 100 – 123.

¹⁷A. I. Wójcik, *Nauka dla wszystkich. Konfucjusz*, dz. cyt., s. 25 – 27.

¹⁸X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, dz. cyt., s. 183.

¹⁹D. A. Jarema, *Wpływ konfucjanizmu...*, dz. cyt., s. 45.

posłuszeństwie względem ojca. Chińczycy wierzyli, że zmarli przodkowie opiekowali się żyjącymi potomkami, stąd też przywiązywali ogromną wagę do tego, by mieć syna. Po swojej śmierci można mu było przekazać władzę nad rodziną i „zza światów” otoczyć go szczególną opieką²⁰. Twierdzono, że jeśli ojciec chciał, by syn poświęcił życie, to ten powinien być gotowy je oddać. W przeciwnym wypadku nie był godny oraz podporządkowany, czym sprzeciwiał się Niebiańskiemu Porządkowi²¹.

Konfucjanizm, jako tradycyjna chińska filozofia, ukształtował społeczeństwo patriarchalnie, a podstawową cnotą kobiety jako matki, córki, synowej oraz siostry była nabożność²². Gdy dziewczyna wychodziła za mąż, matka udzielała jej rad, że w nowym domu powinna być powściągliwa i pełna szacunku, powinna była przyjmować postawę wyrażającą posłuszeństwo i uległość wobec starszych i męża²³. Obowiązkami kobiety były prace domowe i gotowanie. Konfucjusz mawiał, że najtrudniej postępowało się z niewiastami oraz z *xiaoren*²⁴, ponieważ gdy dopuszczało się ich zbyt blisko – spoufalali się, a gdy trzymało się ich na dystans – byli niezadowoleni. Idealna kobieta miała być pozbawiona wszelkich ambicji politycznych i zawsze podążać za mężem²⁵. Właściwym miejscem mężczyzny było to, co na zewnątrz, a kobiety to, co wewnątrz (czyli dom)²⁶. Nie do końca oznaczało to konfucjański brak szacunku do kobiet, filozof przypisywał im również wiele ciepłych cech i uczuć. Należy pamiętać, iż zgodnie z konfucjańską teorią nazw oraz teorią hierarchicznego społeczeństwa, takie ukształtowanie pozycji kobiety nie było wyrazem braku szacunku tylko wypozycjonowaniem hierarchii, miejsca w społeczeństwie, by mogło ono właściwie funkcjonować oraz przypisanie kobiecie funkcji, którą miała właściwie wypełniać bez zastanawiania się nad zasadnością²⁷. Stąd też przypuszczenie, iż krytyka jednostek nadrzędnych nie stanowi części mentalności azjatyckiego społeczeństwa²⁸.

W doktrynie, rodzina mogła być uważana za państwo, a ojciec za władcę. Jednak w przypadku stawiania rodziny przeciwko państwu, Konfucjusz uważał, iż ważniejsza była rodzina. Mawiał, że jeśli ojciec ukradł owce, to syn nie powinien był go wydać. Mieli chronić

²⁰Por.: T. Żbikowski, *Konfucjusz*, dz. cyt., s. 146.

²¹Por.: X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, dz. cyt., s. 184 – 190.

²²Tamże, s. 184.

²³M. Religa, *Mencjusz i Xunzi. O dobrym władcy, mędrcach i naturze ludzkiej.*, Warszawa 1999 r., s. 51 – 55.

²⁴W kulturze chińskiej określano tym mianem ludzi prostych, często ubogich. Por.: <https://en.wikipedia.org/wiki/Junzi>, dostęp: 14.09.2016 r.

²⁵M. Tworuschka, *Religie Świata. Inne Religie.*, dz. cyt., s. 42.

²⁶Tamże, s. 42 – 47.

²⁷Por.: Koncepcja wolności w klasycznym konfucjanizmie, a Powszechna Deklaracja Praw człowieka http://www.academia.edu/4522436/Koncepcja_wolno%C5%9Bci_w_klasycznym_konfucjanizmie_a_Powszechna_Deklaracja_Praw_Cz%C5%82owieka, dostęp: 3.04.2015 r.

²⁸Por.: X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, dz. cyt., s.271.

się wzajemnie, zamiast być uczciwymi wobec państwa, ponieważ właśnie taka dbałość o relacje była w rozumieniu doktryny uczciwością²⁹.

Konfucjańska koncepcja państwa

Jeśli chodzi o konfucjańską koncepcję państwa oraz człowieka jako obywatela - Konfucjusz chciał przeniesienia wszelkich zasad oraz schematów obowiązujących w rodzinie na strukturę państwa oraz aby również funkcjonowało ono zgodnie z Porządkiem Nieba. Jego zdaniem rodzina była państwem w miniaturze³⁰, a polityka przedłużeniem etyki rodzinnej³¹. A zatem, na czele państwa powinien stać odpowiednik ojca w rodzinie - osoba mądra i cnotliwa, która powinna była posiadać władzę absolutną. Jednak dzięki swojej cnotliwości oraz wiedzy, władca nie nadużywałby władzy do osiągnięcia swoich lub też niewłaściwych celów.

Społeczeństwo powinno było podporządkować się woli zwierzchnika, nawet jeśli nie wierzyło w jej słuszność. Niewłaściwie zarządzane państwo z czasem i tak było skazane na upadek. Dobrze zorganizowane państwo miało być prowadzone zgodnie z Porządkiem Nieba, w szczególności z poszanowaniem potrzeb rodziny. Konfucjusz mawiał, że w państwie lud to najważniejszy czynnik, a opiekuńcze bóstwa tej ziemi i zboża zajmowały dopiero drugie miejsce, zaś najmniej ważny był władca³². Rodziny miały okazywać posłuszeństwo, a powinnością władcy było stworzyć kraj, który ułatwił klanom żyć w zgodzie z Niebiańskim Spokojem³³.

W chińskiej historii myśli społeczno-politycznej przeważały głównie poglądy, które odrzucały rządy prawa i uznały, iż słuszne były rządy, które zostały oparte na zasadach moralnych i na wzorcach osobowych. Jego wizja państwa idealnego opierała się więc na prawie obyczajowym³⁴.

Konfucjusz uważał, że prawo mogło mieć negatywny wpływ na państwo, poprzez ograniczenie władcy, co skutkowałoby osłabieniem jego pozycji. Co więcej, ludzie opierając się na prawie, mogliby kwestionować słuszność postępowań cesarza. Filozof propagował ideę mówiącą o tym, że prawo idzie w nierozłącznej parze ze zwyczajem. Nie było wtedy

²⁹T. Żbikowski, *Konfucjusz*, dz. cyt., s. 147.

³⁰K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 80.

³¹X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, dz. cyt., s. 185.

³²K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 94.

³³Por.: M. J. Kunstler, *Sprawa Konfucjusza*, Warszawa 1983 r., s. 125.

³⁴Por.: A. Augustyniak, *Kultura Filozoficznej Dysputy w starożytnych Chinach*, *The Polish Journal of the Arts and culture*, Nr 3 (3/2012), s. 263.

prawników, toteż prym wiodło *li*³⁵, a za nim miało stać prawo. Tradycyjna myśl polityczna Państwa Środka, bazowała na tezie, zgodnie z którą źródłem wszelkich działań był autorytet. Idea ta wykluczyła pluralizm polityczny. Konfucjaniści wyobrażali sobie świat jako zjednoczony pod jedną myślą oraz pod jednym przywództwem Syna Nieba. Toteż każdy władca, zwłaszcza w okresie rozpadu Chin, utożsamiał się z Synem Nieba³⁶ i twierdził, że to właśnie on jest wybrankiem, a reszta rządzących to uzurpatorzy³⁷. Niebo mogło cofnąć swoje poparcie np. gdy władca postępował niesprawiedliwie wobec swego ludu. Niezadowolenie Nieba odczytywano poprzez znaki wróżebne, takie jak powodzie, głód, plagi, czy trzęsienia ziemi³⁸. Autorytet nie tylko kierował administracją państwową, ale też każdą inną dziedziną życia społecznego, miał być wzorcem godnym naśladowania.³⁹⁴⁰

Bardzo ważnym elementem państwa w doktrynie Konfucjusza była tzw. „biurokracja” - stanowiła jego filar. Jej podstawą był system nauki, który wprowadził Konfucjusz. Charakterystyczną cechą systemu była jego powszechna dostępność. Dawał realną możliwość awansu społecznego. Każdy kolejny szczebel w administracji państwowej był poprzedzony

³⁵*Li* – czyli rytuał i obyczaje, czyli chińskie *Li*, można było też tłumaczyć jako etykietę lub ceremonię. Konfucjanizm skupiał się na przestrzeganiu Porządku w hierarchii społecznej, co miało sprawić, że społeczeństwo będzie idealne. Osiągnięcie Niebiańskiego Porządku powinno odbyć się za pomocą przestrzegania różnych rytuałów, takich jak: określone sposoby związane z zawieraniem związków małżeńskich, składaniem ofiar lub też walki. Należało założyć, że wszystko, czego się słuchało, o czym się mówiło i co się robiło, miało być oparte na zasadach rytuału. Miały one wpływ na życie codzienne oraz politykę państwa. Rytuał musiał być przestrzegany i nauczany. Nauka miała nam pomóc w tym, by osiąść wiedzę i móc ją przekazać kolejnym pokoleniom. Przykład poprawnego obyczaju powinien być dawać dwór cesarski, dzięki czemu poddani mieliby gotowy wzorec działania do przestrzegania. Społeczeństwo, za pomocą rytuałów, czuło się zjednoczone z państwem. Zostało dzięki nim umiejscowione w konkretnej pozycji społecznej. Przez to w państwach, gdzie konfucjanizm był filozofią dominującą, budowano pałace paradne, bez ścian, dzięki czemu społeczeństwo mogło dokładnie obserwować zachodzące w nich rytuały. Odpowiednie przeprowadzenie rytuału, w którym każda czynność miała określony sposób, w jaki powinna zostać wykonana, dawało poczucie bezpieczeństwa oraz wyczekiwanego ładu świata. Według Konfucjusza, w idealnym państwie obok panującego, rządziłby rytuał. Im więcej nauk dotyczących prawidłowej etykiety człowiek zgromadzi, tym większa szansa na szybkie osiągnięcie Niebiańskiego Spokoju. Etykieta sprawiała, że człowiek szlachetny się wyróżniał. Gdy raz dane zachowanie było skuteczne i poprawne, staje się świętością, którą powinno się powielać. Stąd tradycja w doktrynie konfucjańskiej miała tendencję do szybkiego przeistaczania się w rytuał. Obyczaj miał jak najprecyzyjniej określać jak najwięcej dziedzin życia, nawet takie jak sposób ubioru, gesty, a nawet mimikę twarzy. Por.: Konfucjusz, *Dialogi*, dz. cyt., s. 17 – 21.

³⁶Syn Nieba mógł być tylko jeden. Konfucjusz mówiąc o nim nawiązywał do paremii „na niebie nie może być dwóch słońc”. Por.: A. Augustyniak, *Kultura Filozoficznej Dysputy w starożytnych Chinach*, *The Polish Journal of the Arts and culture*, Nr 3 (3/2012), s. 265 – 273.

³⁷K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 64.

³⁸D. A. Jarema, *Wpływ konfucjanizmu na system społeczny i polityczny w Chinach*, dz. cyt., s. 48.

³⁹A. Augustyniak, *Kultura Filozoficznej Dysputy w starożytnych Chinach*, *The Polish Journal...*, dz. cyt., s. 265 – 273.

⁴⁰A.I. Wójcik, *Nauka dla wszystkich. Konfucjusz*, dz. cyt., s. 55.

egzaminem⁴¹. Potencjalny kandydat na stanowisko, mógł być równy innym dzięki edukacji, a nie swojemu pochodzeniu. Wprowadzona została zasada tzw. równania w górę⁴².

Politycznym ideałem Konfucjusza było biurokratyczne cesarstwo (w którym cesarstwo stanowiło tradycję, zaś biurokracja była szablonem, wzorem postępowania dla człowieka), na czele którego stał Król – Mędrzec, miał być jak ojciec lub kochający syn dla swego ludu⁴³. Poddani mieli pragnąć jego kierownictwa i władania państwem⁴⁴. Cesarz, jako syn Nieba, wraz ze swymi doradcami miał stanowić elitę duchową państwa (elitę nie z urodzenia, lecz z edukacji). Do tych urzędów należało dobierać osoby najbardziej świętobliwe, utalentowane oraz uczone, które powszechnie były zwane mandarynami. Jako, iż mieli starać się o dobro ludności, Konfucjusz wyszedł z założenia, że powinni być utrzymywani przez lud. Władca Państwa Środka miał być kapłanem i opiekunem, a także mistycznym łącznikiem dla ludzi między niebem, a ziemią. Miał wychowywać swoich obywateli jak ojciec synów, a także krzewić w nich cnoty⁴⁵. Król – Mędrzec miał być uosobieniem jedynej i najwyższej władzy politycznej, przodownikiem oraz gospodarzem, bez którego obywatele nie zaznaliby spokoju. Miał stanowić moralny wzorzec, bez którego świat pogrążyłby się w chaosie. Konfucjusz uważał, iż ludźmi należało kierować, by dać im spokój i szczęście⁴⁶.

Próbując dopasować chiński model państwa do europejskiej rzeczywistości, można powiedzieć, że konfucjański model zakładał jego półreligijny charakter. Wszystkie społeczne oraz polityczne struktury były oparte na kulcie przodków. Każda władza była świecka, ale też duchowa zarazem ze względu na pożądanie uzyskania mandatu od Nieba do sprawowania rządów. Kraj miał dbać o harmonię i ład oraz o przestrzeganie rytuałów⁴⁷.

Dla Konfucjusza naturalny był państwowy podział oraz hierarchiczność w społeczeństwie. Każdy powinien znać swoje miejsce oraz wykonywać przypisane mu funkcje, żyć w ustalonym schemacie oraz podążać w określonym kierunku⁴⁸. Uważał, że skoro jedni

⁴¹Por.: A.I. Wójcik, *Nauka dla wszystkich. Konfucjusz*, dz. cyt., s. 57.

⁴²Por.: J. Pawłowski, „Państwo” we wczesnej filozofii konfucjańskiej., Warszawa 2010 r., ss. 90 – 101.

⁴³J. Zawadzki, *Rozważania. Dialogi Konfucjańskie. Opracowane przez uczniów Konfucjusza*, Seattle 2012 r., s. 36.

⁴⁴K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 43.

⁴⁵Por.: J. Zawadzki, *Rozważania. Dialogi Konfucjańskie. Opracowane przez uczniów Konfucjusza*, dz. cyt., s. 36.

⁴⁶Por.: J. Pawłowski, „Państwo” we wczesnej filozofii konfucjańskiej., dz. cyt., s. 93.

⁴⁷Por.: Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., ss. 45 – 55.

⁴⁸Por.: Koncepcja wolności w klasycznym konfucjanizmie, a Powszechna Deklaracja Praw człowieka http://www.academia.edu/4522436/Koncepcja_wolno%C5%9Bci_w_klasycznym_konfucjanizmie_a_Powszechna_Deklaracja_Praw_Cz%C5%82owieka, dostęp: 3.04.2015 r.

wykonywali pracę umysłową, a inni pracę fizyczną, to ci pierwsi zarządzili drugimi⁴⁹. Jednak pracujący fizycznie żywili rządzących. Konfucjaniści uznali to za jedną z takich zasad, która dla harmonii świata, powinna być zostać uznana przez każde państwo⁵⁰.

W późniejszych formach, konfucjanizm był podstawowym twórczym „jedności moralno-ideologicznej”. Dbałość o tę sferę była jedną z najważniejszych części odbudowy lub utrzymywania „dobrego Porządku społecznego” przez państwo. Uznawano to za jego podstawową funkcję. Służyło to także legitymizacji władzy⁵¹. Podstawowe założenia państwa zostały w Chinach wypracowane właśnie przez konfucjanizm, ale jako oficjalną ideologię został przyjęty po utworzeniu cesarstwa, czyli za panowania cesarza Wudi (140–87 p.n.e.) z dynastii Han (206 r. p.n.e. – 8 r. n.e.). Konfucjańskie koncepcje uogólniały i kodyfikowały pewne dużo wcześniejsze wzorce i ideały, co deklarował już sam wielki mistrz, odwołujący się przede wszystkim do założycieli dynastii Zhou Zachodniej (XI w. – 771 p.n.e.), a jego koncepcje były później rozwijane i uzupełniane. Ten specyficzny typ państwa funkcjonował tam, mimo rozmaitych przemian, przez ponad dwa tysiące lat, a jeśli doliczyć okres jego formowania, jeszcze przed Konfucjuszem, to można mówić nawet o tradycjach sięgających ponad trzech tysięcy lat. Podkreśla się, że konfucjański model państwa był najtrwalszym na świecie. Jako jedyny przetrwał aż do XIX w.⁵²

Dao

Dao było pojęciem, które nie tylko wiązało się z konfucjanizmem, ale z większością nurtów filozoficznych oraz religijnych Dalekiego Wschodu⁵³. Konfucjusz traktował *dao* jako drogę życia, którą powinien być obrać każdy człowiek. Ścieżkę, którą wyznaczyło Niebo, a ludzie powinni być nią podążać, by osiągnąć szczęście. Oznaczało to kierunek dla człowieka zarówno jako członka rodziny, jak i obywatela oraz wiedzę i mądrość, którą uczniowie mistrza mieli przekazywać sobie nawzajem oraz innym, drogą ustną⁵⁴. *Dao* to wzorzec moralny oraz ślad, który Niebo odcisnęło na sercu każdego. *Dao* było realnym Porządkiem

⁴⁹Por.: K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 92 – 93.

⁵⁰Por.: Koncepcja wolności w klasycznym konfucjanizmie, a Powszechna Deklaracja Praw człowieka http://www.academia.edu/4522436/Koncepcja_wolno%C5%9Bci_w_klasycznym_konfucjanizmie_a_Powszechna_Deklaracja_Praw_Cz%C5%82owieka, dostęp: 3.04.2015 r.

⁵¹Por.: K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 58.

⁵²Tamże, s. 7.

⁵³*Dao* w taoizmie było zasadą, która leżała u podstaw całego wszechświata. Nie dało się go zdefiniować. Każda próba była tylko przybliżeniem, nie dawała satysfakcjonującego rezultatu. Dla taoistów, *dao* to źródło i przyczyna wszystkiego. Człowiek był zobowiązany u siebie poddać oraz bezwiednie podążać jego śladem. Był do tego stopnia zobowiązany wobec *dao*, iż musiał zrezygnować z prawa do wolnego wyboru. Por.: Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 33 – 35.

⁵⁴A. I. Wójcik, *Dao*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, ss. 4 – 6.

rzeczywistości, moralnością, którą każdy powinien zdobyć. Czasem, pojęcie to można było interpretować jako prawdę, ku której powinniśmy wznosić nasze oczy. By można było urzeczywistnić *dao*, należało wprowadzić ład i Porządek za pomocą rytuału. Dotyczyło to każdej, nawet najmniejszej dziedziny życia⁵⁵.

Działania zbrojne, a konfucjanizm

Co do zasady, konfucjanizm stronił od przemocy, a co za tym idzie, od wojen. Zgodnie z koncepcją mistrza, kultura miała moralnie przekształcić ludzi tak, aby byli istotami wyższego rodzaju niż zwierzęta. Filozof chciał, by ludzie znali moralność i etykę oraz, aby potrafili wyzbyć się wszelkiej agresji i egoizmu. Mistrz uznał, iż złoczyńcy nie różnili się w niczym od dzikich zwierząt, idąc dalej, uważał, iż wojna mogła doprowadzić do pogwałcenia harmonii. Zgodnie z doktryną konfucjanizmu, wojna była akceptowalna tylko, gdy prowadzono ją w celu obrony ładu lub przywrócenia spokoju. Dotyczyło to zarówno sytuacji wewnętrznej Państwa Środka jak i stosunków z terenami sąsiadującymi. Potępiał cesarskie kultywowanie podbojów⁵⁶.

Co więcej, Konfucjusz często w swych rozważaniach podkreślał, że bycie dobrym władcą, kierującym się cnotą i sprawiedliwością, wystarczy do zapewnienia siły moralnej państwu. Działania zbrojne, były jego zdaniem, okazaniem słabości i fałszu. Kultywował rytuał, w którym zabrakło miejsca na sztukę wojenną. Jednakże nie można stwierdzić, iż całkowicie wykluczał jej istnienie⁵⁷. Uważał, że administracja państwowa i dobre wychowanie były ważniejsze, ale nie wykluczał potrzeby posiadania przez państwo siły zbrojnej. Cenił fakt, że ogromna część potęgi wojska polega na jego oddaniu władcy. Jeżeli ktoś był zdolny by w ten sposób kierować masami, to tym bardziej potrafił być należyty królem. Konfucjusz podkreślał, że armia wyruszająca na wojnę powinna być ściśle przestrzegać wszelkich reguł oraz określonej organizacji, by nie popaść w chaos, starać się jak to tylko możliwe by zachować harmonię. Mistrz uważał, iż w przypadku niepowodzeń armia powinna być zatrzymana lub wręcz wycofać by nie narażać się na hańbę. Napominał, aby

⁵⁵Por.: Koncepcja wolności w klasycznym konfucjanizmie, a Powszechna Deklaracja Praw człowieka http://www.academia.edu/4522436/Koncepcja_wolno%C5%9Bci_w_klasycznym_konfucjanizmie_a_Powszechna_Deklaracja_Praw_Cz%C5%82owieka, dostęp: 3.04.2015 r.

⁵⁶Por.: Konfucjańska gloryfikacja harmonii i podejście do wojny <http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/rozd1-konfucjanska.pdf>, dostęp: 7.04.2015 r.

⁵⁷Por.: Konfucjanizm i Dialogi konfucjańskie <http://www.chiny.pl/wpis-rujia>, dostęp: 7.04.2015 r.

żołnierze nie zapominali o ciałach tych, którzy ginęli na polach bitwy i by sprowadzali ich zwłoki do domu⁵⁸.

Konfucjusz jako nauczyciel

Konfucjusz był pierwszym znanym nauczycielem w Chińskiej Republice Ludowej, nauczał ludzi z każdej warstwy społeczeństwa. Najważniejszym było dla niego, aby kandydaci stanowili „dobry materiał” na ucznia. Kształtował ich tak, by w przyszłości urzeczywistnili jego koncepcje i pomogli mu stworzyć świat o lepszym Porządku społecznym oraz politycznym⁵⁹. Mistrz Kong nie tylko dążył za pomocą swoich metod do tego, aby jego uczniowie byli doskonałymi władcami i administratorami, nie zajmował się jedynie wykładaniem zasad, którymi powinien kierować się np. minister. Filozof chciał w nich wychować ideał człowieka, który pod każdym względem byłby doskonały. Mawiał, iż człowiek nie powinien być tylko narzędziem, którego można użyć jedynie do określonej czynności. Powinien być czymś więcej⁶⁰. Zdaniem Konfucjusza człowiek doskonały to taki, który posiada dużą wiedzę oraz mądrość, jest dzielny, wolny od zawiści i powinien znać zasady dworskości, muzyki, ceremoniału. Ostatecznym celem nauk Mistrza nie była kariera urzędnicza, a utworzenie jak najlepszego rządu, który kierowałby krajem sprawiedliwie. Żądał od swych uczniów opanowania, zdecydowania i niezależności wydawanych sądów, twierdził, że ktoś, kto nie potrafi panować nad sobą, nie mógłby panować nad krajem⁶¹. Ludzie postawieni hierarchicznie wyżej powinni dawać przykład hierarchicznie niższym.

Nie ma wiarygodnych i potwierdzonych informacji na temat ilości uczniów gromadzących się wokół Konfucjusza⁶², ale wedle tradycji miał ich wykształcić aż trzy tysiące. Większość pochodziła z księstwa Lu oraz okolic. Wywodzili się zarówno z książęcych rodów, jak i rodzin rzemieślniczych⁶³. Konfucjusz przyjmował prawie każdego, kto był w stanie ofiarować mu choćby suszone mięso w ramach wynagrodzenia. Dla niego najistotniejsze było, by ten kto chciał studiować, otrzymał edukację⁶⁴. Mistrz, do każdego ze

⁵⁸Por.: Konfucjańska gloryfikacja harmonii i podejście do wojny <http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/rozd1-konfucjanska.pdf>, dostęp: 7.04.2015 r.

⁵⁹Por.: X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, dz. cyt., s. 22.

⁶⁰Por.: T. Żbikowski, *Konfucjusz*, dz. cyt., s. 89- 93.

⁶¹ Tamże, s. 94.

⁶²Jak podał Sima Qian, pełną edukację otrzymało tylko siedemdziesięciu dwóch z nich, jednak liczna siedemdziesiąt dwa w Chinach jest magiczna, dlatego przypuszcza się, iż jest to tylko legenda. W *Dialogach Konfucjańskich* podaje się, iż było ich trzydziestu trzech. Por.: Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, dz. cyt., s. 10.

⁶³ X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, dz. cyt., s.27.

⁶⁴T. Żbikowski, *Konfucjusz*, dz. cyt., s. 95 – 101.

swoich uczniów stosował inne kryteria. Nie przyjmował ludzi leniwych oraz takich, którzy chcieli wstąpić do jego szkoły by zyskać popularność⁶⁵. W literaturze bardzo rzadko spotyka się określenie „konfucjanista”, ponieważ określali się oni mianem *ru*, czyli uczonych, którzy mieli być przedstawicielami wykształconej elity intelektualnej⁶⁶. Stosunek Konfucjusza do uczniów był jak starszego brata lub ojca do syna. Nigdy ich nie oszukiwał, był dla nich wzorem lojalności. Nigdy nie ganił uczniów, ale nie tolerował egoizmu⁶⁷. W szkołach konfucjańskich nie było klas, czy egzaminów. Lekcje miały formę rozmów lub dyskusji z jednym, bądź większą ilością uczniów równocześnie. Samodzielnie wyjaśniał pewne zagadnienia, a czasami zadawał pytania i Porównywał wypowiedzi uczniów. Pozostawiał im swobodę myślenia i często prosił ich o samodzielne wypowiedzi. Książki czytali w wolnym czasie. Konfucjusz mawiał, że gdy „człowiek uczył się bezmyślnie, to była to komedia, lecz gdy zaś bezwiednie myślał, to zakrawało to o tragedię”⁶⁸.

Po śmierci Mistrza, jego uczniowie pogrzeżyli się w żałobie, która (w zależności od źródła) trwała trzy lub sześć lat. Następnie rozeszli się w różnych kierunkach zakładając szkoły lub obejmując stanowiska w administracji państwowej. Wielokierunkowość oraz wielowątkowość doktryny konfucjańskiej doprowadziła do odmiennego ukształtowania różnych tez. Rozbieżność praktyki i metod nauczania były początkiem dla licznych odłamów filozofii⁶⁹, jednakże to właśnie dzięki uczniom jako kontynuatorom, Konfucjusz zawdzięcza fakt, iż jego nauki przetrwały wieki i po dziś dzień wiele dziedzin chińskiego życia znajduje odwzorowanie w słowach Mistrza jak choćby ta iż podążając za słowami Konfucjusza, każdy obywatel Państwa Środka uważa, iż „niechaj ten, komu powierzono stanowisko, wpierw obowiązki wypełnia, a gdy mu czasu jeszcze zostanie, niechaj się uczy”.

Bibliografia

⁶⁵T. Żbikowski, *Konfucjusz*, dz. cyt., s. 95 – 101.

⁶⁶K. Burs, *Księga Mędrców Wschodu*, dz. cyt., s. 159 – 161.

⁶⁷Por.: T. Żbikowski, *Konfucjusz*, dz. cyt., s. 100 – 109.

⁶⁸J. Zawadzki, *Rozważania. Dialogi Konfucjańskie. Opracowane przez uczniów Konfucjusza.*, dz. cyt., s. 35.

⁶⁹Por.: X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, dz. cyt., s. 29.

a) publikacja książkowa

- Burns K., *Księga mędrców Wschodu*, Warszawa 2006.
Czernik T., *Starożytna filozofia chińska*, Kraków 2001.
Fairbank J. K., *Historia Chin. Nowe spojrzenie*, Gdańsk 2000.
Garrick J., *Law, Wealth and Power in China. Commercial law reforms in context*, New York 2001.
Gawlikowski K., *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa 2009.
Gawlikowski K., *Nowa batalia o Konfucjusza*, Warszawa 1976.
Kunstler M. J., *Sprawa Konfucjusza*, Warszawa 1983.
Olszewski D., *Z zagadnień religioznawstwa*, Łódź 1988.
Pawłowski J., „Państwo” we wczesnej filozofii konfucjańskiej., Warszawa 2010.
Pimpaneau J., przekład: I. Kałużyńska, *Chiny. Kultura i tradycja.*, Warszawa 2001.
Religa M., *Mencjusz i Xunzi. O dobrym władcy, mędrcach i naturze ludzkiej.*, Warszawa 1999.
Sławiński R., *Konfucjanizm i jego współczesne interpretacje*, Warszawa 2013.
Sobieraj M., *Filozofia Konfucjusza*, Olsztyn 2005.
Stępień M., *Spór konfucjanistów z legistami : w kręgu chińskiej kultury prawnej.*, Kraków 2013.
Tokarczyk R., *Współczesne Kultury Prawne*, Warszawa 2010.
Tworuschka M., *Religie Świata. Inne Religie.*, Warszawa 2009.
Wielka Encyklopedia PWN, 2006.
Wojnowski J. (red.), *Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa 2004.
Wójcik A. I., *Filozoficzne podstawy sztuki i kręgu konfucjańskiego*, Kraków 2010.
Wójcik A. I., *Konfucjusz*, Kraków 1995.
Wójcik A. I., *Nauka dla wszystkich. Konfucjusz*, Kraków 1995.
Yao X., *Konfucjanizm. Wprowadzenie.*, Kraków 2009.
Zawadzki J., *Rozważania. Dialogi Konfucjańskie opracowane przez uczniów Konfucjusza*, Seattle 2012.
Żbikowski T., *Konfucjusz*, Warszawa 1960.

b) artykuł w czasopiśmie

- Jarema D. A., *Wpływ konfucjanizmu na system społeczny i polityczny w Chinach*, Wrocław 2012.
Kania M., *Wpływ konfucjanizmu na kształtowanie się systemu prawa w Chinach*, Wrocław 2012.

c) artykuł internetowy

- Koncepcja wolności w klasycznym konfucjanizmie, a Powszechna Deklaracja Praw człowieka
http://www.academia.edu/4522436/Koncepcja_wolno%C5%9Bci_w_klasycznym_konfucjanizmie_a_Powszechna_Deklaracja_Praw_Cz%C5%82owieka, dostęp 3.04.2015 r.
Konfucjanizm i Dialogi konfucjańskie <http://www.chiny.pl/wpis-rujia>, dostęp: 7.04.2015 r.
Konfucjańska gloryfikacja harmonii i podejście do wojny
<http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/rozd1-konfucjanska.pdf>, dostęp: 7.04.2015 r.
<https://en.wikipedia.org/wiki/Junzi>, dostęp: 14.09.2016 r.